

MILETICS ÉS POLIT

A MAI szerb élet általában, a délmagyarországi szerbek élete pedig különösen, sokat köszön Újvidéknek, a „szerb Athénnek.“ Csak a XIX. század legvégén vette át a szerb műveltség vezető szerepét Belgrád. Ma, Trianon óta, Újvidék szerepe csupán regionális szerep már, de azért Újvidék ma sem akar lemondani legalább azokról a múltbeli történelmi tradícióiról, amelyek valaha a szerb politika, a szerb egyházpolitika, a szerb irodalom és a szerb nemzeti mozgalmak élére állították. Habár tehát Újvidék ma már nem is jelenti egymagában a szerb egyetemes életet, kultúrát és politikát, mégis élni akar az új délszláv-nagyszerb államban is. De valaha mintha csupán előre nézett volna, a szerb jövőbe, ma viszont ezt a szerb jövőt formáló szerepét elvesztve, mintha csak egyedül romantikus múltjába tekintene, hogy annak „nagyságával“ igazolja: „Ez voltam én“. Ezért alakította meg Újvidék az újvidéki Történelmi Társulatot, hogy az felkutassa, megírja és megörökítse az egyetemes szerbség számára a délmagyarországi szerbek egész történelmét, főleg történelmi szerepét a szerb nacionalizmus diadalra juttatásában. E célból a társaság folyóiratot is ad ki Híradó címen, amely feldolgozza minden oldalról ezt az Újvidék vezette szerb múltat.

Két tanulmány¹ — különnyomat — fekszik előttünk, amelyeket a szerző, Nikola Milutinovic, maga küldött meg e sorok írójának a Magyar Szemle útján, mint a közel jövőben kiadandó könyvének egy-egy fejezetét. Nem írja, hogy miért küldi, de talán egyik cikkének ez a kitétele jelezheti célzatát: „A magyarok a trianoni szerződés revíziójára törekszenek s azért be akarják bizonyítani, hogy a szerbek, románok, szlovákok elszakadásának és felszabadításának a gondolata a magyar járom alól, nem származott a szerbektől, románoktól és szlovákoktól, az akkor magyar állampolgároktól, hanem hogy azt kívülről kényszerítették rá ezekre a nemzetekre. A magyarok meg akarják hamisítani a nem-német és a nem-magyar nemzetek a kettős Monarchia, Ausztria-Magyarország ellen vívott harcának egész történelmét csak azért, hogy kiküzdjék a trianoni szerződés revízióját.“² Ő tehát Újvidékről megírja nekünk is a való történelmet, hogy ne hamisítsunk.

¹ „Miletics és Polit harca a volt magyarországi szerbek nemzeti megmaradása érdekében.“: Dr. Nikola Milutinovic, 1930 és 1931. Szerémségi Karlóca, a szerb monostor nyomdája.

² U. o. II-ik füzet, 7. old.

A limine: A mai magyar történetírás nem romantikus történetírás, sőt annyira csak a tiszta igazság után kutat, hogy sokszor fájdalmas sebeket üt a nemzet eddigi, dédelgetett történeti hitén. Falsifikációval illetni, komolytalanság és a vádló erkölcsi és tudományos reputációjának a terhe. Máskülönben igaz viszont, hogy a mai szerb történetírás még mindig nem vetette le a nacionalista történetírás romantikus tollazatát. Milutinovics publicistának vallja magát, azért indokolatlan vádja a magyar történetírás ellen csak a könnyebbvéru publicizmus könnyedébb lelkiismeretéből születhetett meg.

Mégis szolgálatot tett a történelemnek eddigi két fejezetével, mert világosan rámutat arra a szerb nemzetiségi politikára, amely különösen a múlt század hatvanas éveitől kezdve, egészen az újvidéki forradalmi Narodna Uprava¹ megalakulásáig, a magyar ezeréves állam létét alapjaiban tervszerűen bontogatta. De igazolja Milutinovics azt az ideges, magyar politikai régi felfogást is, amely a szerb nemzetiségi politikát, a szerbek akkori minden parlamenti tagadásával szemben, már akkor és nem egyszer, az államellenesség vádjával illette.

Milutinovics a magyarországi szerbek nemzetiségi politikáját két szerb politikus személyében megtestesítve illusztrálja. A romantikus-rajongó Miletics Szvetozárban és a realisabb, műveltebb Polit Mihályban. Tökéletesen igaz van: ők ketten jelentették, Újvidék központtal, a délmagyarországi szerbek egész politikáját. Mindkettő Belgrádba járó politikus volt, sőt Polit Oroszországot is megjárta és mindkettő mindig azért, hogy a Száván túl is, a Neva partján is, politikai inspirációt keressen és kapjon az otthoni harcra. A karlócai „crkveni saborban“ viszont Miletics és Polit mögött, ott ültek rendszerint vendégekként a belgrádi pravoszláv szerbek is, de nem a pravoszláv egyház szerelmétől üzelve, hanem hogy a saboron kívül erőt öntsenek a „nemzeti ellenállás és megmaradás“ itteni szerb politikájába. Miletics és Polit tehát valóban így hozták „kivülről“ az elszakadás és felszabadulás gondolatát és így felülről és kivülről plántálgatták ezt az idegen csemetét a volt határörvidékben, az ősi Raskából, a török elől idemenekült „királyi vendég“ grancsárok ivadékai közé, akiről azonban nem felejtette el a történelem azt sem: hogyha majd felszabadul a régi, elhagyott házi tűzhelyük, akkor haza kell majd térniük, de akik itt, Dél-Magyarországon megtelepedve, később Ipek tájára visszavándorolni nem voltak hajlandók, mert itt jól érezték magukat, mert itt „kultúrviszonyok“ közé kerültek. Hogy kivülről dolgoztak és dolgoztattak a minden szerbek jövődó egyesülésén, azzal most utólag Sándor régens is büszkélkedett nemrégén, ilyen „uralkodói“ vallomást téve a zágrábi nemzeti tanács belgrádi deputációja előtt: „Végre valósággá váltom azt, amit vérünk legjobb fiai, mindhárom vallásból s amit mindhárom Nevünk a Duna, Száva és a Drina mindkét partjairól, még I. Sándor fejedelmi nagyapám és Mihajló fejedelem kormányzása alatt megvalósítani megkezdettek.“

¹ „Nemzeti Igazgató“: ez vette át 1918 őszén az impériumot a „Vajdaságban“.

Nem falsifikációja, még Trianon revíziója érdekében sem, a magyar történetírásnak az a tétele tehát, hogy a magyar állam megbontására irányuló szerb nemzetiségi politika kívülről jött és mesterségesen szított aspiráció, vagy amint Polit szerette mondani, pretenzió volt, amelynek valóban Újvidékről, Miletics és Polit voltak a magyarországi szerbek között tudatos és inspirált szövívői.

Hogy a horvátok sem voltak a szerbekkel való egyesülés hívei és rajongói, Strossmayer tág álmai dacára sem, elég, ha utalunk arra a közismert tényre, hogy Rádics ez ellen az egyesülés ellen a kezdet kezdetén, tehát már 1918 októberében—novemberében is, már akkor is feje kockáztatásával, az egész horvát nemzet egyhangú tiltakozása mellett, ellenkezett a leghevesebben. De nincsen ez másként ma sem a horvátokkal, hiszen viszont az is köztudomású tény ország-világ előtt, hogy ezért hullott le Rádics feje s ezért van ma Nagy-Szerbiában drasztikus katonai diktatúra. Vagy talán említsük a macedóniai borzalmas gyilkosságokat, amelyek vad erdőkbe zargatták az egyesülni nem kívánó macedónok ezreit? Említsük a podgoricai szerb géppuskákat, amelyek a montenegrói egyesülési vágyak örök történelmi argumentumai? Vagy említsük a boszniai emberirtást 1918 és 1919-ből? Vagy tán végül hivatkozzunk a szlovének szordinós ellenállására, akik föderatív délszláv államról álmodoztak?

A történelmi hűség kedvéért be kell vallani, hogy voltak a Monarchiának fantasztikus „jugoszláv“ politikusai, Strossmayertől Jeglics érsekig, de ezeknek az eszméi is kívülről jött szép szláv eszmék voltak, amelyeket egyáltalán nem a nép termelt ki, amelyekről csak hallott, amelyeket csak megcsodált és legtöbbszörre fel sem fogott, vagy csak végzetesen félreértett. Soha még a történelem folyamán egyetlen népet intelligenciájának és politikusainak egy kis része mesterséges álmódosításokkal, történelemellenes szép stílussal akkora csalódásos tragédiába nem sodort, mint az ú. n. déli szlávokat a nagyszerbekkel való kényszerű egyesüléssel a kevés „jugoszlávok“.

Ám ez a digresszióink csupán válasz akar lenni a „magyarok történelmi falsifikációjára“. Majd hamarosan ítélni fog a romantika-mentes történelem. Hogy hogyan fog ítélni? Felhős előjelek Jugoszlávia rengő talaja felett és még inkább morajló rengés a talaja alatt, ezt az ítéletet eleve sejtetik.

Tehát a magyarországi szerbek nemzetiségi politikája részletesebben:

Miletics nagy előszeretettel nevezgette Ausztria-Magyarországot „beteg embernek“, a Balkán „beteg emberének“, Törökországnak az analógiájára. Már 1860-ban hirdette, hogy „a szerbek Béccsel lezárták számadásaikat“. 1876-ban pedig már arról beszél, hogy „Pesttel szemben is lezártak a szerbek aktái“. Politikájának célja nem volt ezentúl, hogy keresse a szerbek boldogulását, jogait, nemzeti existenciáját a bevándorlás vendégföldjén a háziurakkal, ő már ezentúl kizárólag Belgrad felé beszélt és agitált lapjában is, az újvidéki Zásztavában és a pesti parlamentben is. Politikájának eszmemenete ezentúl ez: 1. erősíteni és fokozni a magyarországi szerbség nemzeti öntudatát és ellenállását minden ellen, ami Budapestről vagy Bécs-

bői jön. 2. Diszkvalifikálni a magyar és a monarchiális politikát mindenkor és minden eszközzel „Európa közvéleménye előtt“, hogyha majd elkövetkezik az „európai konflagráció“, amelyről tudta, hogy Belgrádban az elkövetkeztén dolgoznak a „közel Kelet“ és a „Balkán keresztyén népei miatt“, hogy akkor Európa könnyű szívvel törjön pálcát Magyarország és Ausztria felett s valósággá váljanak a minden szerbek aspirációi és 3. keresni és fenntartani a szövetséget Magyarország és Ausztria minden nem-magyar és nem-német nemzetiségeivel: a közös harc és közös célok érdekében. Miletics szerb nemzeti pártprogramot írásban adni soha nem akart, mert szerinte minden pártprogramul a nemzeti közös erők megbontását jelenti. Szerinte csak a szerb nemzet egyetemének íratlan, de élő céljai jelentik az egyetlen lehető és szükséges programot. Csak szerb nemzeti pártot ismert el, azért az ő pártja mindenkor az egyetemes szerbség nemzeti pártja volt. Miletics tehát gyökerében és tökéletesen nem nemzetiségi politikus, hanem „nagyserb nemzeti politikus“. Ha nagyserb, romantikus nagyserb: tiszta logika, vas konzekvencia a haláláig, világos egy céltudat, harsogó és álmodozó bátorság.

1878-ban Belgrádba hajókázik s itt a „Szerb Király“ kafanában¹ összeül szerbiai testvéreivel s ígér nekik 30.000 szerb dobrovolcot Dél-Magyarországról, ígér nekik puskákat és pénzt, hogy a török ellen vonulhasson a szerb ármádia. És ígérte, ha majd ezek a dobrovolcok koszorús fejjel visszatérnek Magyarországra, akkor majd fel fogják szabadítani a Bácskát, a Bánátot és a Szerémséget. Itthon pedig buzdítja és buzdíttatja a vendég-granicsárok utódjait, hogy vonuljanak át Belgrádba s aki közülök nem mehet, vásároljon egy, két, sőt tíz puskát, vagy áldozzon pénzt,² hogy a Közel Kelet lángba boruljon és ez áron egyesülhessen a szerb náció. Ezért a rajongó nagyserb politikáért dolgozott Miletics több mint 30 éven át Újvidékről. Ha néha-néha el is lankadt a munkájában, ám ez velejárója minden romantikának. Annyi bizonyos, hogy nála nélkül nem lobogott volna fel soha annyi mesterséges szerb tűz a déli magyar végeken, főleg a sajakások vidékén, mint amennyi fellobogott az ő nagyserb és forró romantikájának a szélfúvására.

Az azonban analfabétája a szerb nemzetiségi politika történetének, aki, mint sok magyar, azzal vádolja atyáink politikáját, hogy semmit sem látott abból, amit a szerbség a magyar nemzet birtokállománya ellen készítgetett, hol nyíltan, hol titokban. 1878-ban a magyar királyi ügyész világosan vádolja Mileticset. „Amióta a magyar állameszme fennáll, Miletics és Zásztavája az ellen dolgozik.“³ Még Ferenc József is azt mondta róla Nikafor Grujicsnak⁴: „Miletics titokban különböző terveket sző az állam ellen.“ Arról azonban mindenestre beszélhetünk: ha a magyar politika látta, hogy Miletics szerb nemzeti politikája hová tendált, akkor miért nem állott keményen a sarkára? Erre feleletünk: hogy akkor éppen a „diszkvali-

¹ U. o. I. füzet, 6. old.

² U. o. II. füzet, 7. old.

³ U. o. I. füzet, 6. old.

⁴ U. o. I. füzet, 6. old.

fikációs politika miatt“ az egész világ figyelt a „körmeinkre“ s akkor liberális politikai korszakunk liberális politikai eszközökkel akart győzni, még a meglátott szubverzív erők ellen is. Az mindenesetre lehetséges, hogy ab initio kevesebb liberalizmus nagyobb védelmet nyújthatott volna.

Aki egyébként Miletics Szvetozár ezüsthajú, mindig mosolygós alakját látta Újvidék utcáin, azt hihette volna, hogy valami elégedett lojalitás mosolyog rajta, pedig mindig és egyedül Belgrad felé szállt a mosolya.

Mileticsnél sokkal markánsabb szerb nemzeti politikus volt Polit. Még a mai idősebb magyar politikusok közül is sokan emlékeznek gáláns alakjára, kifejezett szónoki talentumára. Magyarul is jól tudott. Miletics romantikus nemzeti eszméi mind az ő eszméi is voltak, de reálisabb és korszerűbb kiadásban és mindenekfelett liberális frazeológiával. Miletics hármascélú szerb nemzeti politikája Polit politikája is volt: csakhogy ő volt Miletics egyetemes szerb politikájának a rhétora a dunamenti magyar parlamentben, a horvát sáborban és a Zásztavában is. Új, liberális csengésű szavakat ő szabott rá és ő foglalta dörgő vezércikkébe. Polit már 1870-ben önérettel kérde Szubotics „Narod“-jában: „Vájjon elhivatása-e a szerbnek, hogy a világ történetében valami szerepet játsszon az emberiség javára?“ S maga adja meg a magabízó feleletet: „igen, ha mi szerbek nem vagyunk gyávák; igen, kell, hogy jövőnk legyen. És hogy mindez bekövetkezhesék, — írja — szabadság kell, és újra szabadság, szerb szabadság kell, ami annyit jelent: felszabadulás az idegentől; a szerb nemzet egyesülése; kell, hogy a víz újra arra folyjon, amerre folyt; kell, hogy a szerb újra úr legyen a szerb földeken.“¹ Természetes, hogy ez a zengő szó tűzzé vált a szerbek házi oltárain, de főleg a szerb pópák és szerb ucsiteljek szvecsárjain. Miletics politikája ez, a nemzeti öntudatosítás és ellenállás politikája, csak politi köntösben. A Zásztava és később a Bránik legdörgőbb cikkeit is rendszerint Polit írta: hasonló szellemben és hasonló retorikával.

De Politnak Miletics gondolatai közül különösen — hogy úgy mondjuk — a külpolitikai vonatkozású volt a vesszőparipája. Ezen nyargalt alkalmas és alkalmatlan időben, évtizedeken keresztül. Polit politikája megvalósulását „az európai konstellációtól“, az „európai konfliktustól“, az „idők teljességétől“, az „események fejlődésétől“ várta. De ezt a Balkán felől, a közel Kelet felől reméli. „A nap, mely Kelet felől emelkedik, felragyog a mi szabadságunk hajnalával...“ Polit magyar parlamentben beszélt, tehát magyar vonatkozással szólt a Monarchia ellen, de csak azért így, hogy mindkettőnek egyszerre ártson. 1875-ben így szónokol: „Veszedelmes, nagyon veszedelmes az idő Magyarországra. Ott a Keleten már fekete felhők gomolyognak, nagy vihar előjelei. A magyar sors függése Ausztriától és Törökországtól katasztrófába sodor. A keleti kérdés nagyon kényes kérdés, azért úgy vélem, hogy van valamelyes fontossága a Szerbiával való barátságos viszonyoknak. A keleti kérdés annyira bonyolult kér-

¹ U. o. I. füzet, 9. old.

dés, hogy ilyen sohasem volt a történelem folyamán és nem is lesz. Ne játsszunk a tűzzel. Nálunk erősebb tényezők játszanak szerepet a keleti kérdésben. Hagyjuk a törökországi népeket, hogy harcukat egymás közt vívják meg, hagyjuk, hogy Szerbia a maga útján menjen.¹ Polit ellenzi Bosznia-Hercegovina okkupálását is a Monarchia által, mert, „ha ott kultúrát is teremt majd, egyszer ezért Szerbia és Montenegró lesz hálás.“

Mit akart azonban Polit azzal, hogy mindenképpen vissza akarja tartani Magyarországot a Balkántól, Ausztria politikájától, Törökországtól, sőt nem egyszer Németországtól is? Talán vendégfogadó hazáját félti a katasztrófától? Dehogy. Attól tart, ha Ausztria-Magyarország beleszól a Balkán-kérdésbe: akkor elszállhat tán hosszú időre, vagy örökre is, a szerbek pretenziója éppen a szomszédos területekre. De Polit ellensége Ausztria föderatív, trialisztikus gondolatának is, „mert ez konszolidációt jelentene“, ő pedig „konjunktúrára vár“, amely „praktikus eszközökkel szokott dolgozni: ágyúkkal és puskákkal“. Polit tehát egyaránt ellensége úgy a dualizmusnak, mint a trializmusnak is, mert neki bomlás kell, a Monarchia bomlása, hogy a putredóból Nagy-Szerbia keljen ki.

Úgy Polit, mint Miletics is, nagy súlyt helyez Európa közvéleményére. Azért jelszavuk és munkájuk: diszkvalifikálni a Monarchia és Magyarország minden politikai lépését a külföld előtt. Polit erre a legalkalmasabb fórumnak a magyar parlamentet tartja. Azért használ fel Polit minden alkalmat arra, hogy mint képviselő, a magyar parlamentben az elnyomott népek jogairól szóljon Európa számára, hogy hirdesse megint csak Európa számára, hogy a Monarchiában a két uralkodó nemzet, a magyar és a német csupán kisebbség a többi itt élő nemzettel szemben s hogy mégis azokra fekszik rá. Hogy ez a tudatosan diszkvalifikáló politika mennyire sikeres is volt, ki tagadná Trianon óta?

A szerb nemzeti politikának harmadik sarkpontja: szövetségre lépni minden nem-magyar nációval Magyarországon a közös elszakadási cél érdekében. Ebből a célból alakul meg a magyar parlamentben a magyarországi nemzetiségek közös klubja: a tótok, szászok, szerbek, románok klubja. Ezért beszélnek a Házban közös terv szerint és váltakozva és mindig Európának. „A közös harc figyelmet kelt a külföldön és előkészíti a szimpátiát a magyarországi nem-magyar népek számára. A külföldnek ezek a szimpátiái adott alkalommal használni fognak“, — írja Polit. „Mi szerbek dicsekedhetünk a leginkább, mert a mi hangunkat hallani a legtöbbször“. „A nem-magyar képviselők mandátumai nem „számoltatnak“, hanem „megméretnek“²

Amikor 1895-ben a nemzetiségeknek nincsen parlamenti képviselője, Politék összehívják a magyarországi nemzetiségek külön parlamentjét: Budapestre. Idegen újságírókat invitálnak meg és a civilizált Európa elé tárják, hogy mily szomorú helyzetben sínylődnek. Sőt egy speciális bizottságot is alakítanak, amely a külföldi sajtó elé

¹ U. o. I. füzet, 9. old.

² U. o. I. füzet, 9. old.

vigye a panaszait. Ennek a nemzetiségi parlamentnek is Polit volt az ünnepelt szónoka és elnöke.

Ez volt íme, a szerb nemzetiségi politika Magyarországon: Miletics és Polit személyén keresztül. Tehát elszánt, céltudatos, világos és egyszerű és sajnos, épp ezért eredményes is: Trianonig.

Ma hát áll Nagy-Szerbia—Jugoszlávia. Valóban a mesterségesen szított balkáni kérdés szülte, mint ahogy Miletics és Polit megálmodták és Belgráddal együtt csinálták. Magyarország fizetett rá a legfájóbban, legalább egyelőre. De ma boldogtalan az új Jugoszlávia is, mert Nagy- Szerbiává fajult, ahol az ötmilliónyi szerb drasztikus hegemoniával és balkanizmussal nehezedik rá a hétmilliónyi nem-szerb lakosságra. Amerikáig hallik ma már a diktatúra alatt nyögők szerteszálló panasza.

Polit mondotta a magyaroknak 1898-ban: „Minden olyan állam, amelynek a lakosság többsége részéről nincsen meg a bizalma, az olyan elismeri, hogy jövőjében nincsen hite“¹ és 1883-ban ugyanő írta Magyarországról: „Akinak meggyőződése, hogy természetellenes viszonyok nem állhatnak meg sokáig és hogy végül is, más nemzeteknek is el kell jutniok az igazsághoz és igazságossághoz, az nem kételkedhetik abban, hogy a jelenlegi állapot Magyarországon nem tarthat sokáig.“²

Valóban, mennyire igaz mindez ma annyi államra, s köztük — Nagy-Szerbiára nézve is ...

BERKES JÓZSEF

¹ U. o. I. füzet, 10. old.

² U. o. I. füzet, 10. old.